



STENHUGGEREN

medlemsblad
for

JYSK STENKLUB

AMATØRGEOLOGISK FORENING
AARHUS
MEDLEM AF DANSK AMATØRGEOLOGISK UNION

9 årgang nr 1

primo januar 1983

total nr 26

GODT NYTAR ! - OG TAK DU GAMLE !

1982 forløb generelt som vanlig med stor aktivitet, - både med ture og på hjemmefronten. Især vil vi nok lige nu tænke på jubilæums-ståhejen, som vel forløb pænt, - både udstillingen og den påfølgende fest. Der er kommet mange nye medlemmer i klubben, - så mange, at det umiddelbart er iøjnefaldende! - Det spår jo godt for klubbens liv og virke i tiden fremover !

Hvis der blandt de nye skulle være nogle, der har skrivekløe, så er der gode muligheder for at komme til her i bladet, for blandt de gamle medlemmer, - disses iøvrigt fremragende egenskaber og dyder ladet uomtalte, - er der for få, der kommer med indlæg til bladet. I denne forbindelse tænker jeg på, at der må være en del emner og problemer, som vi, der efterhånden er lidt ældre i klubben, har været igennem og ikke spekulerer så meget på mere, men som nu igen kan være højaktuelle for de nye. Ethvert indlæg til bladet - spørgende eller fortællende, der kan bringe blot nogle et skridt fremad, er absolut lødigt, så der er ingen grund til at lade sig hæmme af falsk beskedenhed ! Selv lapistiske morsomheder vil kunne bruges i et vist rimeligt omfang !

Hej 1983

redaktøren

RAV

Ja, det er da en sag, der kan tages frem igen og igen. Grete R. har hjembragt noget information fra den sidste tur til Hamborg, og det plukker vi lidt ud af. Først lidt om terminologier:

Rav sådan, som måske kan være heldige engang at finde det - frisk opskyllet

af Vesterhavet - kaldes på tysk natur-rav, Natur-Bernstein. Sådan noget rigtigt rav kan også findes langs de baltiske kyster. Vort hjemlige rav er det, der er tilbage af harpiksudsvedninger fra pinus succinifera, der dannede udbredte skove for ca 50 millioner år siden. Det, der endnu ikke er kommet frem, ligger gemt i jorden i pinde-laget, der strækker sig i et bredt bælte fra ude under Vesterhavet, tværs over Jylland og over mod Polen. Rav findes også andre steder i verden. F. ex. ser det ud til, at der i den senere tid er ved at komme en strøm af rav fra Den Dominikanske Republik. Det er dog kun ca 25 millioner år gammelt.

Småstykker af rav, som ikke rigtig kan bruges, og affald fra ravsliberier smider man ikke sådan væk. Man opvarmer under forhøjet tryk nogle portioner ad gangen. Det sintrer så sammen til nogle større og brugbare stykker. Her i landet kalder man sådan noget for presse-rav. I Tyskland kalder man det ægte rav, Echt Bernstein, og det er jo da nok rart nok at vide, da vi i reglen lægger noget lidt mere i ordet ægte, - vel, råmateriale er jo da ægte nok.

Copal (Kopal) er, ligesom rav, hærnet harpiks. Det stammer fra nutidige eller fortidige træer. Det ligner og har derfor naturligt nok været anvendt og bliver anvendt som imiteret rav.

Plast. Rav kan også imiteres med kunst-harpikser. Der er altså alt i alt flere grunde til at se godt efter, når man tager et nyt stykke rav under luppen.

Ravs farve er ikke nemt beskrevet. Ofte og gerne er det klart og varmt gyldengult. Det kan også være mat og hvidlig - mælkerav. Det kan være rødligt, hvilket skyldes, at der er diffunderet jern ind i ravet under ravets opbevaring i jordens skød. Det røde er ofte begrænset til de yderste mm af et stykke. Som noget nyt ser vi, at rav også kan være blå ! - Der eksporteres nu blå rav fra Den Dominikanske Republik. Den blå farve stammer fra fintfordelte organiske indeslutninger og er betinget af, at ravet, medens det har været gemt i jordens dyb, har været udsat for en opsmelting.

Det klare rav har, selvom smag og behag jo varierer, altid været mest i kurs. Hvis der er hvidlige tåger i ravet, skyldes det nok indesluttede blærer fyldt af luft eller andet. Ved opvarmning af ravet under højt tryk bliver det klarere. Det er et gammelt fif.

Importeret rav ses ofte fyldt op af en slags små runde lysspejlende blade. På tysk kalder man dem Blitzer eller Sonnenflinten. På dansk ved vi ikke, om fenomenet kaldes noget bestemt. - Det er en stur, stur nummer ! - Man giver ravet en opvarmning med påfølgende afkøling og skaber herved så store spændinger i det, at der fremkommer et antal små indvendige sprækker, der flygtigt set kan give én et indtryk af, at ravet er fyldt med indesluttede blanke småblade. Helt

Annonce

INTERNATIONAL MINERALS & GEMS
v/Niels Schjeldahl, 06-253210

Birgittevej 6
8220 Brabrand

Fik du en "Sten" i julegave ?
Ellers skulle du forkæle dig selv
med en nytårsgave !!!

præcist, hvordan man gør det, når resultatet skal svare til forventningerne, er vist en fabrikationshemmelighed. Der er altså ikke tale om fossile indeslutninger, - men flot ser det da ud, hvis ellers man kan lide det.

Rav med indesluttede insekter og andet, der er blevet hængende i succinifera-harpiksen i sin tid, kan der og spindes en ende om, men vi vil her nøjes med at gøre opmærksom på, at det er nemt for de fingernemme at støbe nutidige insekter ind i kunstharpiks, så det bør man nok også tænke på engang imellem.

Grethe (- og r)

ANG. CIRKULATIONSKLUBBEN

Cirkulerende blade: Andre danske klubblade
Mineralien-Magazin (tysk)
Nags-Nytt (norsk)

Et nyt blad er kommet til, nemlig det norske blad Nags-nytt. Det udkommer 4 gange om året og er et fællesblad for nogle norske stenklubber. Har du lyst til at få dette og /eller andre af ovenstående blade tilsendt (husk, du betaler selv portoen til den næste på listen), bedes du meddele dette til

Hanne Sønnichsen, tlf 06-937113,
Agernevej 115 8330 Beder.

NB: Klubben er også medlem af Dansk Geologisk Forening og får tilsendt et årsskrift. Jeg har haft to årgange til gennemsyn. Deraf var det ene på engelsk med korte sammendrag på dansk. Hæfterne, som er ret tykke, kommer ikke i cirkulation da portoen bliver for høj, men de kan lånes fra klub-biblioteket på samme måde som de andre bøger, klubben ejer. Henvend dig herom til bestyrelsen.

DAGU

Ved fællesmødet i Odense d. 30 oktober 1982 noterede vi os følgende:

1. Man konstaterede, at der ikke var indkommet nye findesteds-skitser.
2. Der kunne ikke gives oplysninger om det økonomiske vedrørende Geo-kiosken, Mineralogisk Museum, København.
3. Inger Bohn, Kbh. talte om en eventuel dansk stenmesse i 1983.
4. Inger Bohn foreslog, at DAGU skulle være en forening med formand, sekretær og pengekasse, hvortil alle tilsluttede foreninger skulle betale en vis sum. Pengene kunne eventuelt bruges til stenmesse.
5. Sekretæren blev genvalgt.

Punkt 4 skal tages op på de enkelte klubbers generalforsamlinger.

Hanne Kunde

GENERALFORSAMLING

Der indvarsles herved til ordinær generalforsamling på Aby bibliotek lørdag den 12/3, 1983, kl. 14.30. Dagsorden efter lovene således:

1. Valg af dirigent.
2. Formanden aflægger beretning.
3. Aflæggelse af regnskab.
4. Valg af formand.
5. Valg af bestyrelsesmedlemmer i henhold til § 4.
6. Valg af en 1. og en 2. bestyrelsessuppleant.
7. Valg af 2 revisorer (udenfor bestyrelsen).
8. Valg af en revisorsuppleant.
9. Fastsættelse af kontingent for det kommende regnskabsår.
10. Indkomne forslag.
11. Eventuelt.

På valg til bestyrelsen er Hanne Kunde (formand) og Erik Jensen og Dolly Jacobsen. Sidstnævnte modtager ikke genvalg. Der gøres opmærksom på, at Hanne Kunde, der repræsenterer klubben i DAGU, ønsker en diskussion om emner, der har været behandlet på DAGU's møde i Odense 30/10 1982 - se referat af dette ovenfor. Forslag, der ønskes behandlet på generalforsamlingen, må være bestyrelsen i hænde senest 8 dage før generalforsamlingen.

Bestyrelsen

ISÆR FOR DE NYE MEDLEMMER - STUDIEKREDSE

Der foregår normalt studiekredsarbejde for de ivrige på tirsdagaftener. Igangvæ-

 Annonce


 KJELD ROSE
 MINERALIMPORT

 STENBUTIKKEN Borggade 3
 8000 Aarhus C 06-190422

 MINERALER - RA ÆDELSTEN - SMYKKESTEN - SJÆLDNE BJERGARTER - SLIBE-
 SKÆRE- OG POLERMASKINER - DIAMANTSKÆRESKIVER - SLIBE- OG POLERPULVER

 GODT NYTAR !

rende hold beskæftiger sig med fossiler og mineraler. Man har drøftet, hvor interesserede nye medlemmer kunne passes ind. Udkommet af dette er blevet, at Jon Svane har påtaget sig at lede en aften med de nye, Tirsdag 11/1 1983 kl 19.00 på Aby bibliotek. Her kan man fremføre de emner, man er interesseret i, - udover de forannævnte emner måske ædelsten, slibning og andet. Det, der kom ud af rundspørgt ved julemødet, vil blive vurderet.

Hvad der videre skal ske afhænger af mødets forløb og bestemmes på dette.

for Jon Svane (r)

VÆRKSTEDET

På klubbens værksted på Sct Annagades skole slibes der sten og laves guld- og sølv-arbejder på onsdage og torsdage:

slibning onsdage kl 19.00 - og torsdage kl 14.00 - , første gang 12/2.
 guld & s. torsdage kl 19.00 - , første gang 13/1.

Der er opsyn på værkstedet, men der finder ikke nogen egentlig undervisning sted, så nye brugere af værkstedet bør nok orientere sig lidt i forvejen ved at spørge i bestyrelsen eller ved nogle, der plejer at komme der.

Bestyrelsen

DEN ARLIGE UDLANDSTUR

Turen til udlandet starter fredag den 1/7 1983 med hjemkomst lørdag den 9/7. Vi har valget mellem at tage til Sydnorge eller til Sydtykland. I den anledning vil jeg gerne indkalde de, der er interesserede i at komme med på turen til sommer, til møde på Aby bibliotek tirsdag den 22/2, kl 19.00, så vi kan drøfte eventuelle ønsker og samtidig få en snak om sidste års tur.

Hanne Kunde

KONKRETIONER I VULKANSKE BJERGE III

Tordenægget. Vi så i sidste nummer af bladet, hvordan man kan forestille sig, at tordenægget kan dannes ud af en klistret ansamling af kiselisyrekolloid i en endnu flydende magma. Kiselbollen er omgivet af en kappe af andre ting, der er udskilt af magmaen og har sat sig på bollen. På grund af bevægelser i magmaen får kiselnodulen en terningeagtig krakelering, hvorved terningens klæbrige kanter bryder frem gennem nodulens kappe, og der sker derfor på dette trin af udviklingen endnu en opsamling af nogle små globulitter tillige med noget finkornet ryolitisk materiale. Dette skulle så være forklaringen på tordenæggets karakteristiske ydre med den terningeagtige opdeling af overfladen og de afrundet udvoksende terningekanter. Udpresningen af den indre bløde kolloide masse er der kompenseret for ved et tilsvarende indfald af den knækkede skal mellem armene. Herefter er den ryolitiske skal om tordenægget hærnet, og senere hærder også silikakernen.

Det indre af tordenægget kan have meget varierede former. De afhænger af de forhold, vi var inde på i foregående afsnit, samt sammensætningen af indholdet og endelig de fysiske forhold under størkningen, temperatur og tryk. Ved tilpas høj temperatur og tryk vil den kolloide grundsubstans udfylde ret ensartet hele det volumen, den optager, og hærningen sker ved at der afsættes lag, det ene efter det andet, udefra og indefter i koncentriske mønstre. Lagene adskiller sig lidt fra hinanden i indhold og farvetone, og dette skal vi senere vende tilbage til.

Hvis udskillelsen af fast stof sker ved noget lavere temperatur og tryk, kan der ske det, at den kolloide opløsning skilles ad i to faser før hærningen eller før den er tilendebragt, en vædskefase, der samler sig på bunden, og en dampfase, der udfylder rummet ovenfor. Vi er vel fortrolige med dette forhold fra vor omgang med kogende vand. Da det her drejer sig om en opløsning, må det forventes, at sammensætningen af dampen og af vædsken er noget forskellige. Udfældelsen af lag i koncentriske lag fortsætter på damprummets yderflade som før. Vædsken hærder også, men her, dvs. i bunden, får vi vandrette lag.

Afslutningen af størkningen afhænger af det oprindelige materiales indhold af vand og andre ting. Småpartikler, der har været opslemmet i opløsningen efterlades inderst som en leret masse. Hvis vandindholdet har været stort, fås en indre hulhed, der kan være beklædt med krystalspidser, som vi kender det fra geoderne, mest bjergkrystal, men også andre ting. Oftest er tordenæg dog fyldt helt eller næsten helt ud.

I den originale artikel beskrives et stort antal tordenæg fra forskellige lokaliteter, og der findes et væld af varieteter, som vi forbigår her.

Geoder. De vulkanske geoder starter deres tilblivelse på samme vis som torden-

æggenes, som klæbrige boller af silika-sure kolloide opløsninger, der er udskilt af magmaen, før denne er stivnet til en finkornet bjergart. Geodernes vandindhold har været meget stort, hvilket er årsagen til, at de ofte har store indre hulheder. Den yderste skal af geoderne består af calcedon. Inden i denne sidder et lag kvartskorn, og de afsluttes indadtil med krystalspidser, der oftest består af kvartskrystaller, røgkvarts, ametyst osv. Geoder dannes ikke blot i sure bjergarter, men også undertiden i stort tal i visse basiske bjergarter. Årsagen hertil er, at smeltepunktet for kvarts er forholdsvis lavt, således at en størknende magma efterhånden bliver mere og mere sur. De fleste geoder er forbavsende pænt runde, men der må jo naturligvis findes andre former. Det oprindelige store vandindhold har gjort geoden forholdsvis let, således at den har kunnet holde sig svævende, og der har derfor ikke været noget særligt til at trykke den uopretteligt ud af form. De andre mineraler, der lejlighedsvis optræder i geoderne, er oftest udkrystalliseret inderst. Der kan f.ex. være tale om galena, sphalerit, fluorit, hæmatit, calcit, dolomit, siderit og magnetit.

Agat er et lagdelt calcedonisk materiale med vekslende farveindhold i lagene. Dannelsen sker som for de foregående ved, at der udfældes kolloide silika-klumper med et lejlighedsbestemt indhold af jern-, calcit- og andre -forbindelser. Når vi konkret tænker på agat, så må det jo erindres, at det kan være vanskeligt begrebsmæssigt at skelne f.ex. mellem agat og geoder, for den yderste skal af geoderne og for så vidt også det meste af tordenæggenes indre er jo også calcedonlag eller agat. Når vi synes, at vi vil kalde en bestemt sten agat, så er det ikke helt nok, at stenen er stribet. Den skal have særlig mange pæne striber og dertil have så megen drøjde, at der kan skæres anvendelige skiver ud på tværs af lagene. Dette medfører, at der må være tale om ret store vandfattede noder.

Mon vi ikke, nogle af os, har haft en fornemmelse af, at agat måtte være en slags sedimentær dannelse. I så fald ville det vel være naturligt med en lagdeling. Forholdene i geoderne er imidlertid anderledes end sådanne, der giver sedimentært bundfald, så vi må finde en anden mekanisme, der giver striber! (forts)

Formand, Hanne Kunde, Bøgevej 7, 8260 Viby J. (Dagu-repr)	tlf 86-140100
Sekretær, Doris Valgaard, Augustenborggade 21B, 9.tv, 8000 Århus C	06-147303
Erik Jensen, Plutovej 8, 8270 Højbjerg, medl. af best.	06-149521
Dolly Jacobsen, Augustenborggade 19, 8000 Århus C, medl. af best.	06-143461
Kasserer, Ingemann Schnetler, Fuglebakken 14, Stevnstrup, 8870 Langå	06-467282
Jysk Stenklub, giro 1217380, Fuglebakken 14, Stevnstrup, 8870 Langå	
Bladfordeler, Grete Rasmussen, Elverdalsvej 31, 8270 Højbjerg	06-270247
Redaktør, Sv. Sønnichsen, Agernvej 115, 8330 Beder	06-937113

PROGRAM FOR JYSK STENKLUB

Lø 8/1 1983 kl 14.30 på Aby bibliotek. Foredrag af Richard Wilson om felt-arbejde i de norske fjelde.

Ti 11/1 1983 kl 19.00 på Aby bibliotek. Studieaften for de nye. Se side 4 - 5.

On 12/1 1983. Værkstedet åbner efter juleferien. Se side 5.

Lø 22/1 1983 på Aby bibliotek kl 13.30. Vi bytter mineraler og fossiler. Tag med, hvad du har af bytteemner - og se, hvad du kan finde i stedet !

Lø 29/1 1983. Strandtur til Kysing. Afgang fra Viby Torv kl 11.00. Diverse strandsten og pyrit. Gennemførelsen af denne tur kan måske blive afhængig af, at vejret arter sig rimeligt, så tilmeldingen er her særlig vigtig.

Lø 12/2 1983 på Aby bibliotek kl 14.30. Jon Svane vil fortælle om Island, og mon ikke det bliver ledsaget af billeder deroppe fra !

Ti 22/2 1983 kl 19.00 på Aby bibliotek. Møde om sidste års Gotlandstur og om den kommende udlandstur i begyndelsen af juli 1983. Se indlæg herom på side 5.

Lø 12/3 1983 kl 14.30 på Aby bibliotek. Generalforsamling og film.

Lø 9/4 1983 kl 14.30 på Aby bibliotek. Peter Jacobsen foredrager om ædelsten.

Lø 16/4 1983. Grusgrav-tur til Ans. Afgang fra Viby Torv kl 09.00.

Lø 7/5 1983. Vesterhavstur til Blåvandshuk. Afgang fra Viby Torv kl 08.00. Der er muligheder for rav.

Lø 4/6 1983. Tur til Trolldhede brunkulsleje. Afgang fra Viby Torv kl 08.00. Der er forstenet træ og vindslebne sten at finde.

Fr 1/7 - Lø 9/7. Udlandstur.

Tilmelding til turene: Senest 1 uge før til Ingemann Schnetler, 06-467282. Om tilmelding til udlandsturen bliver der givet besked senere.

Husk, at vi selv må medbringe det nødvendige til eftermiddags-teen/kaffen ved møderne på Aby bibliotek, - Og en forsvarlig madpakke m. v. til turene. Til turene ifører man sig praktisk ude-antræk og bevæbner sig med hammer, møjsel, posser og/eller hvad man ellers efterhånden finder bekvemt.

Handel som vanlig 13.30 - 14.30 ved Lø-møderne på Aby bibliotek. Bestyrelsen

Indlæg til næste blad senest 15/3 1983 - til redaktøren